एक कृतज्ञ जीवन : डॉ. व्ही. टी. पाटील

ताराराणी विद्यापीठाचे संस्थापक अध्यक्ष विश्वनाथ तुकाराम पाटील तथा डॉ. व्ही. टी. पाटील यांचे मंगळवारी पहाटे वृध्दापकाळाने निधन झाले. त्यांच्याविषयी ख्यातनाम दिग्दर्शक व त्यांचे भाचे दिनकर द. पाटील यांनी व्यक्त केलेल्या भावना १९८० साली प्रकाशित केलेल्या 'हा गंध चंदनाचा' या डॉ. व्ही. टी. पाटील यांच्या गौरवग्रंथातून आम्ही येथे साभार [illegible]मुद्रित करीत आहोत.

काही काही व्यक्ती संस्था म्हणूनच जन्माला येतात की काय कोण जाणे? माझे मामा व्ही. टी. पाटील यांच्या संबंधी विचार करताना मला याचा नेहमी प्रत्यय येतो. मी त्यांना प्रथम पाहिले ते माझ्या बालपणी, बेनाडी येथे मी प्राथमिक शाळेत जात असताना! तेव्हा ते कोल्हापुरात शिक्षण घेत होते आणि सुट्टीच्या निमित्ताने आमच्या गावी येत. पण ते आले की आमच्या घराला अक्षरशः जत्रेचे स्वरूप येई. त्यांना भेटायला येणाऱ्या माणसांत खंड असा कधी पडायचा नाही. बरे त्यात एकाच प्रकारचे लोक असत असेही नाही. मराठी शाळेचे हेडमास्तर शंकरकाका असत, फौजदार होऊन पातलेले बाळगौंड पाटील असत, तर आमचे रयत आणण्या [illegible] मल्लू डोशगेही असे. या [illegible] घरातील माणसांशी मामा काय बोलत असत तेच जाणते. येवढे खरे, यातूनही वेळ काढून आम्हा पाटलांच्या चार पोरां पाहुण्यांनाही ते आस्थेने स्वीकारीत आणि असे करताना आमच्या तात्या किंवा तानूकाकांच्या ज्ञानेश्वरीचा ज्या भाविकतेने ते आस्वाद घेत, त्याच रसिकतेने श्रीपू दादांच्या नव्या घरातील माडीवर बसून फोनोग्रामवरील सुंदराबाईंच्या लावण्यांनाही दाद देत असत. हे सारे आठवताना मामांच्या एका खास स्वभाववैशिष्ट्यावर प्रकाश पडतो आणि तो म्हणजे समोरच्या माणसात चांगले असेल तेवढेच घ्यावे आणि नको असेल ते दूर करावे, या त्यांच्या हंसक्षीरन्याय निवडीवर!

पुढे आम्ही लौकरच कोल्हापूरला आलो आणि शिक्षणासाठी म्हणून एकत्रच राहिलो. तेव्हाही मामांच्या या स्वभाववैशिष्ट्याचा प्रत्यय आल्याशिवाय राहिला नाही. फरक एवढाच पडला. [illegible]काळाबरोबर माणसेही बदलली! मला चांगले आठवते त्या माणसात आपल्या कर्तबगारीने पुढे प्रांत ऑफिसर झालेले पी. बी. पाटील होते. म्युनिसिपालिटीचे विद्यार्थीदशेतही त्यांच्या भवितव्याचा मागोवा घेता येत होता. कोल्हापूरच्या सामाजिक जीवनात या मंडळींनी जी कामगिरी बजावली ती पाहिली की, शितावरुन भाताची परीक्षा या न्यायाने मामांच्याही भावीकाळाची कल्पना आल्याशिवाय राहत नाही. मामा लौकरच कायद्याचे पदवीधर झाले आणि शुक्रवार पेठेत वकिली करू लागले. बघता बघता त्यांच्या वकिलीचा इतका चांगला जम बसला की, कोल्हापूरच्या नामवंत कायदे पंडितात त्यांची गणना होऊ लागली. दारात मोटार गाडी उभी राहिली आणि साईस एक्स्टेन्शनमध्ये मालकीच्या बंगल्याचे बांधकामही सुरू झाले. मामा केवळ वकीलच राहिले असते तरी त्यांना अमाप पैसा मिळाला असता आणि तसा तो त्यांनी मिळवलाही.

लोकसेवेची पावती

त्यांच्या माणूससंग्राहक वृत्तीमुळे वकिलीबरोबर कोल्हापूरचे सामाजिक जीवनही त्यांनी अभ्यासायला सुरुवात केली. जिज्ञासुवृत्तीमुळे त्यांनी 'ललित कुमार मंडळ' नावाच्या कलेसंस्थेला आश्रय दिला तसाच प्रिन्स शिवाजी क्लबसारख्या क्रीडासंस्थेलाही जन्म दिला. त्यांनी म्युनिसीपालिटीच्याच नव्हे तर इलाखा पंचायतीच्या निवडणुकाही लढवल्या आणि जिंकल्या. त्या त्या वेळी त्यांनी बजावलेली कामगिरी कोल्हापूरकरांच्या लक्षात राहील अशीच आहे. अनेक उद्याने उभारली, रस्ते आखून जंगलेही दळणवळणाला सुलभ केली. आमदारकीपासून खासदारकीपर्यंत त्यांनी प्रवास केला खरा, पण कोल्हापूरच्या लोकांच्या प्रश्नांना त्यांनी चालना दिली. गारगोटी, भुदरगड हा तर त्यांचा खास बालेकिल्ला होता. त्यांच्या विकासाकरिता मामांनी खूप कष्ट उपसले. विश्वनाथनगर उभारुन लोकांनीच त्यांच्या लोकसेवेची पावती दिली आहे.

सेवा हाच धर्म मानला

राजकारणात भरती आहोटीच्या खेळात भाऊसाहेब हिरे हरले, तरी मोरारजी देसाईंना शह देऊन त्यांनी संयुक्त महाराष्ट्राच्या प्रश्नाला जी चालना दिली त्याचे महत्व कमी होत नाही. समजा हिऱ्यांची सरशी झाली असती तर? कोल्हापूरला मंत्रीपद लाभायला जो आजवरचा अवधी लागला तो लागला नसता. मामांचे व भाऊसाहेब हिऱ्यांचे किती जिव्हाळ्याचे संबंध होते ह सर्वश्रुत आहे. सत्तेच्या राजकारणात हिऱ्यांचा बळी पडला, तरी तत्त्वाचा बळी नको म्हणून मामांनी हिऱ्यांचीच कास धरली. मनाशी निश्चय केला की सत्तेपेक्षा सेवा हाच आपला धर्म!

या सेवावृत्तीनेच त्यांनी लोकांची

त्यांच्याबरोबर मलाही हंपी, बदामी, गोकर्ण, गिरसप्पा आदि सुप्रसिध्द स्थळांचे दर्शन घडले. मी पाहिले आहे, या प्रवासात ते निसर्गाच्या दिव्य आणि भव्य दर्शनाचे अक्षरशः देहभान विसरुन जात. त्यांना वृक्षवेलींचा खूप लळा होता.

निसर्गप्रेम

या निसर्गप्रेमानेच मामांनी जातील तिथे बागबगीचे फुलवले; मग ते स्वतःचे राहते घर असो किंवा शाळेचे आवार असो. गारगोटीत ते पाटगाव हा या स्वागतासाठीच विजयमार्ग त्यांनी तयार केला आणि शिवाजी महाराजांच्या आणि श्री मौनी महाराजांच्या भेटीची दक्षिण दिग्विजयाची स्मृती चिरंतन करून ठेवली. शाहू महाराजांच्याबद्दलही मामांना असाच अमाप आदर, आत्मीयता आहे.

छत्रपतींचे ऋण फेडण्याची इच्छा

छत्रपतींचे ऋण फेडण्याची कल्पनाही कृतघ्नपणाची असली तरी मानण्याची कृतज्ञता मामांच्यापाशी आहे. या कृतज्ञ भावनेने त्यांना तीव्र जाणीव झाली की छत्रपतींचे हे ऋण मानायचे असेल तर स्वतः शिक्षित होऊन भागणार नाही तर समाजाला विशेषतः ग्रामीण समाजाला आणि स्त्रियांना ज्ञानाभिमुख करणे अत्यंत जरुरीचे आहे. याच तळमळीने त्यांनी गारगोटीला 'श्रीमौनी विद्यापिठा'ची स्थापना केली आणि शाहू राजाच्या ग्रामीण भागात लोकशिक्षणाचा एक महान प्रयोग आरंभला. पाटगाव मठाचे मौनी महाराज हे शिवाजी महाराजांचे गुरु. त्यांनी शिवाजी राजाला दक्षिण दिग्विजयाचा दृष्टांत दिला, तसा मामांना बहुजन समाजाच्या शिक्षणाचा आदेश दिला. परिणामी विश्वनाथनगर हे एक विद्यानगरच उभे राहिले असे सांगतात, जिथे आज विश्वनाथनगर आहे तिथं पूर्वी एके काळी स्मशानभूमी होती. हा योगायोग मला औचित्यपूर्ण वाटतो. कारण शाहू महाराजाप्रमाणे मामानाही चिरनिद्रेत असणाऱ्या जिवंत समाजाला जागा करण्याचा प्रयोग यशस्वी करून दाखवला आहे.

ताराराणी विद्यापीठाची स्थापना

ध्यानी आले की स्त्रियांची स्थिती अतिशय केविलवाणी आहे. घरात ती केवळ शोभेची वस्तू असून समाजात तीला महत्व नाही. युगायुगाने अवघा स्त्रीसमाज अज्ञानाच्या अंधःकारात खितपत पडला आहे. त्यांच्या उध्दाराचे प्रयोग पुण्यामुंबईला झाले, नाही असे नाही पण ते सारे मध्यम वर्गापुरतेच मर्यादित होते. सर्वांगिण आणि समाजाभिमुग करायचे असतील तर स्त्रीच्या परावलंबनाबद्दल शाब्दिक दया न दाखवता तिला स्वतःच्या अस्मितेची जाणीव करुन देणे अगत्याचे आहे. या सामाजिक जाणिवेनेच मामानी ताराराणी विद्यापीठ ही संस्था स्थापन केली. तिला ताराराणी हे नाव देण्यातही मामांची छत्रपतीबद्दलची ऋणाची भावनाच दिसून येते.

समाज हाच संसार

अशा वेळी मामा पैशाची कदर करीत नाहीत; आणि त्याला प्रमुख कारण म्हणजे त्यांना स्वतःचा असा स्वार्थच राहिलेला नाही. कोणी म्हणतात त्यांच्या वैयक्तिक संसाराला एखादे तरी फूल यायला हवे होते. ते लाभले नाही; हे दुःख तर खरेच! पण म्हणून ते हताश झाले नाहीत. आपल्या दुःखाचेही सुखात रुपांतर करण्याची किमया त्यांनी साधली. त्यांनी असा विचार केला, एक मुलगा दत्तक घेऊन फार तर एका मुलाचे कल्याण मी साधू शकलो असतो. त्यापेक्षा शिक्षणसंस्था उभारली तर समाजाच्या पिढ्यान् पिढ्या उद्धाराण्याचं पुण्य आपल्याला लाभणार आहे, या कल्पनेला सौ. आक्कानीही दुजोरा द्यायचा अवकाश मामांनी वैयक्तिक संसार बाजूला सारला आणि सामाजाच्या संसार हाती घेतला.

माणूस जन्माला येतो तो अगदी सामान्य म्हणून. आई- वडिलांच्यापासून समाजापर्यंत अनेकांच्या ऋणांनी तो मोठा होतो. हे ऋण फेडण्याचे कृतज्ञतेने मान्य करतो तो खरा मोठा माणूस होय. मामाना व्ही. टी. पाटील यांना मी मोठा मानतो ते याच दृष्टीने! ताराराणी आणि श्री मौनी विद्यापीठ ही त्यांच्या सश्रध्द कृतज्ञतेची चिरंतन स्मारके आहेत आणि तो आहेत तोपर्यंत माझे मामा, व्ही. टी. पाटील हेही चिरंजीव आहेत!

icaro ITALIAN
REINFORCED / TORSE
STEEL BAR BENDING MACHINES
UPTO 70 MM DIA.